

Mehmed Akif,
 Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik
 Ankara 2007, TYB.

Geçmişten Günümüze İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı

Nazif ÖZTÜRK

Dr., Kültür Bakanlığı E. Müsteşar Yardımcısı

Giriş

Son yıllarda Mehmed Akif, İstiklâl Marşı ve Marşın yazıldığı mekânla ilgili spekülasyonların artması ve değişik görüşlerin ortaya atılması; bu meselenin mikro tarihçilik esaslarına göre, derinlemesine araştırılması zaruretini gündeme taşıdı. İstiklâl Marşı ve O'nun şairi hakkında çok sayıda kitap ve makale telif edildiği halde, bugüne kadar İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânla ilgili belgelere dayalı müstakil bir araştırma yapılmamıştır.

Mehmed Akif, İstiklâl Marşı ve İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekân hakkında ortaya atılan görüşler, doğrudan istiklâl mücadelemizin ve bağımsızlığımızın simgesi, anayasal millî mutabakat metnimiz olan İstiklâl Marşımızı ilgilendiriyor. En hassas noktamızdan girilerek ülkenin birlik ve bütünlüğü konusunda genç kuşakların kafaları karıştırılıyor; âdeta bir milletin mukavemet noktaları aşındırılmak isteniyor¹.

1 Önce, 28 Eylül 1999 tarihinde Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nin açılış töreninde ilk derisi veren Diş Tıp Tuğğ. Yalçın İşimer Çanakkale Şehitleri Destanı'nda yer alan "Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhid'i/Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi" mısralarını vesile ittihaz ederek İstiklâl Marşı Şairi M. Akif Ersoy'a, "Onun düşünce evreni Bedir Savaşı'nın ötesine gidememiş" yakıştırmasını yapmış (29.09.1999/Akif, aynı tarihli Yeni Şafak, 30.09.1999/Radikal, 03.10.1999/Zaman, aynı konuda bir soru önergesi ve bu önergeye verilen cevap, D. Mehmet Doğan, Camideki Şair Mehmet Akif, İstanbul 2006, 3.bs, s.289-294); arkasından genel merkezi İstanbul'da olan Uğur Dershaneleri'nce hazırlanan ve Kayseri'de ortaya çıkan hezeyan basına yansımıştır. ÖSS deneme kitapçığında Mehmet Hortum Ersoyan imzasıyla ve İstiklâl Marşı'nı çağırıştıran, "Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı/Sermeye satılık her santimi, her gramı/Sen şehit oğlusun incitme yazıktr atanı/ Kim çok verirse ona sat bu vatani" dizeler sıralanmış ve hangi şiir türüne örnek olduğu sorulmuştur (6 Mart 2006, Pazartesi/Zaman).

Eski Gazeteci Orhan Karaveli, "Bir Ankara Ailesinin Öyküsü" İstanbul 2006 (B.6) adlı kitabında, dedesi ve annesinin ağzından "M. Akif'in İstanbul'dan Ankara'ya geldiği 24 Nisan 1920 tarihinde Dedesi Tevfik Hoca'nın Taceddin Camii İmamı olduğunu, caminin müezzini ile birlikte Mehmed Akif'i karşıladığını, birkaç gün evinde misafir ettiğini, M. Akif'in "misafirlik çok uzun sürmemeli"

Bu plânlı saldırıların sebebi ister bir milletin dayanak noktalarını sarsmak, isterse kendi ailesine paye çıkarmak olsun; tarihin bir kesitini arzu ettikleri gibi gösterme eğiliminde olan bu kesimlere, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânla ilgili bilgi noksanlığımız ve en hassas konularda dahi genelleme alışkanlığından kurtulamayıp, fırsat ve imkân tanımaktadır. Oysa bilgi tozlu arşiv vesikalarda, kültür ise teferruatlarda gizlidir.

Yediden yetmişe bir milletin topyekûn bağımsızlık mücadelesinin manevî kahramanı, bir ölüm kalım savaşını mısralara aktararak destanlaştıran ve tarihe belge bırakan Mehmed Akif Ersoy (1873-1936) hakkında hassasiyeti olan çevrelerden bugüne kadar herhangi bir isteklinin çıkmaması, bu meselenin en yetkilisi olmadığım halde konunun aydınlatılması görevinin benim üzerimde kalmasına sebep oldu.

Kanımcı ilk yapılması gereken iş, müphem konuları sorular halinde ortaya koymaktır. Trabzon beşusu Ali Şükrü (1883-1923) ve on iki yaşında olan oğlu Emin'le birlikte Mehmed Akif 24 Nisan 1920'de Ankara'ya geldiğinde onları bir karşılayan olmuş mudur, olmuşsa bu kimdir veya kimlerdir? Mehmed Akif'in Tâceddin Külliyesi'nde kaldığı binayı kim ona tahsis etmiştir? Tahsis edilen binanın vasfı nedir ve Akif hangi tarihler arasında bu mekânda kalmıştır? Burada ikamet ettiği dönem, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı tarihi kapsamakta mıdır? Burada tek başına mı kalmıştır, oda arkadaşları var mıdır, varsa bunlar kimlerdir? Bir an için Tâceddin Camii imamı Tevfik Hoca'nın Mehmed Akif'i Ankara'ya gelişinde karşıladığını ve evinde birkaç gün misafir ettiğini² doğru kabul etsek bile, o dönemde Tâceddin Külliyesi'nin diğer birimlerinde başka görevliler var mıdır? Diğer bir ifade ile külliye camiden başka müessesât-ı hayriyeden bir hizmet binası mevcut mudur, mevcutsa bu bina dergâh mıdır ve hizmete açık mıdır? Dergâhın başında resmî tevcih kararı ile atanmış bir şeyh efendi bulunmakta mıdır, şayet böyle görevli bir kişi varsa bu şahıs kimdir? Tâceddin Dergâhı hangi tasavvuf ekolüne mensuptur? Ne zaman tesis edilmiştir ve kimler burada görev yapmıştır? Mimarî yapısı ve türbe kapısı üzerindeki kitabeden bugünkü yapıların II. Abdulhamid (1877-1909) döneminde 1319/1901 tarihinde yapıldığı bilinmektedir. Daha önceki durumu nasıldır? Tâceddin Külliyesi hangi yapılardan meydana gelmektedir? Günümüzde M. Akif Ersoy Müzesi olarak kullanılan bina ne zaman ve hangi amaçlarla yapılmıştır? Orhan Karaveli'nin iddia ettiği gibi cami imamına ait bir meşruta mıdır, yoksa yaygın bir şekilde ifade edildiği gibi dergâh binası mıdır?

Bu ve benzeri sorulara ilmi namuskârlıkla ve belgelere dayalı olarak verilecek cevaplar, şimdiye kadar bizim için yeteri kadar açık olmayan pek çok hususun aydınlatılmasını sağlayacaktır.

deyip destur isteyince, Dedesi'nin "Hocam bizim camiinin müstemlatı var. İmam evi. Yakında ve kendi evimde oturduğum için ben kullanmıyorum. Boş duruyor. Size orasını hazırlasak uygun bulur musunuz?" dediğini ve evden diğer bir kısım eşyaları götürülerek o yerin Akif için hazırlandığını, hatta bir sabah kahvaltı götürülen annesi Raife Hanım'a "Bir dakika evlâdım, size bir şiir okuyacağım, bakalım beğenecek misiniz?" deyip şiiri okuduğunu, bu şiirin İstiklâl Marşı olduğunu, dolayısıyla yazarının ağzından İstiklâl Marşı'nı ilk dinleyen kişinin kendi Annesi olduğunu anlatıyor (s.86-90). Genel teamüllerin ve hatırat kitaplarının aksine M. Akif'in İstiklâl Marşı'nı Tâceddin Dergâhı binasında değil de imam meşrutasında yazdığını; dipnot 14'de de Nejat Akgün'ün "Şair Mehmed Akif'in İstiklâl Marşı şiirini yazmış olduğu ev.. Kurtuluş Savaşı sırasında "Tâceddin Tarikatı Şeyhi" tarafından, Burdur Milletvekili olarak Birinci Meclise girmiş olan şaire oturması için ayrılmıştır" demesine karşılık; "Oysa o tarihte burada herhangi bir tarikat şeyhi bulunmayıp "evi" Mehmed Akif'e tahsis eden kişi camiinin imamı olan dedem Tevfik Çiftdoğan'dır" demektedir.

İşte size Akif'e, İstiklâl Marşı'na ve İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânla ilişkin, toplumun genel kanaatine aykırı üç ayrı görüş. Gerçek böyle midir? İlerleyen satırlarda göreceğiz.

2 Karaveli, Orhan, Age, s. 81-89.

Mehmed Âkif
Edebî ve Fikrî
Akımlar,
Ankara, 2009

M. Âkif'in İçerisinde İstiklâl Marşı'nı Yazdığı
"Kasr-ı Ebniye"yi İnşa Ettiren

Tâceddin Dergâhı Şeyhi Osman Vâfî Efendi

Dr. Nazif Öztürk
Araştırmacı, yazar

Giriş

Tâceddin Dergâhı, Ankara Tekke Ahmed Mahallesi'nde Şeyh Paşa Zaviyesi derununda Aziz Mahmud Hüdâyi (950/1543-1038/1628) halifelerinden es-Seyyid eş-Şeyh Tâceddin bin Tâceddin Mustafa el-Ankaravî tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında külliye halinde yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Hayatta olduğu süreçte dergâhın şeyhliğini, külliyenin banisi Tâceddinzâde Mustafa yapmıştır. Tâceddinzâde Mustafa'nın Bursa'dan Ankara'ya hangi tarihte geldiği ve dergâhı ne zaman inşa ettirdiği kesin olarak bilinmediği gibi, doğum ve ölüm tarihleri de bilin-

1 Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgede geçen, "...Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâftan Ankara'da vâkî, Üsküdarî Aziz Mahmud Efendi hulefasından müteveffa Tâceddinzâde Mustafa Efendi'nin Tekke Ahmed Mahallesi'nde, Şeyh Paşa Zaviyesi'nde binâ eylediği camii-i şerif ve zaviyesi vakfı..." (BOA/Cevdet-Evkâf, 1270: 10201) ifadesi, söylediğimiz hususları doğrulamaktadır. Benzer hususlar Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan şahsiyet kayıt defterlerinde de yer almaktadır (VGMA, *Atik Şahsiyet Rabi-Sani/Asker* 1317: Def. 411, sayfa 77, sıra 1076).

memektedir. Bu belirsizlikler arasında, arşiv vesikalarından ve tarihî olaylardan hareketle, Tâceddin Dergâhı'nın 1610'da meydana gelen Hamamönü/Hacettepe yangınından sonra yapıldığı², 1650'lerde cami ve dergâhın hizmete açık olduğunu, Şeyh Tâceddin Mustafa'nın 1664'de hayatta ve görevinin başında bulunduğunu söyleyebiliriz³.

Kesin tarih verememekle birlikte, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişi Seyyid Mehmed Saadeddin'in 27 Rebiyülevvel 1270/1853 tarihli teftiş raporundan; şeyhimizin kız ve erkek çocuk bırakmadan vefat ettiğini ve şeyhlik görevinin "ecânbiden" yani Tâceddinzâde Mustafa ile hiçbir irsiyet bağı bulunmayan Gizli Şeyh Mehmed Efendiye geçtiğini, Şeyh Mehmed'in vefatından sonra şeyhlik görevinin bu şahsın evlâd, evlâd, evlâdının ekber ve erşedine tevcih edildiğini, bu durumun Abdurrahman Efendi'nin 1130/1717 tarihinde türbedar tayin edilmesine kadar devam ettiğini anlıyoruz. Abdurrahman'ın vefatı üzerine oğlu Seyyid Şeyh Pîr Mehmed 1159/1746'da türbedarlık, 1161/1748'de de şeyhlik görevine atanıyor. 1188/1774 tarihinde "Kasr-ı yed"⁴ ile her iki görev oğlu Şeyh Osman'a geçiyor. Şeyh Osman'ın çocuksuz vefatı üzerine 1209/1794'de ciheteyn-i mezkureteyn Hacı Osman'ın oğlu Şeyh Mustafa'ya geçiyor. Mustafa'nın da çocuksuz ölümü üzerine şeyhlik görevi önce kardeşi Şeyh Mehmed'e buradan da 1220/1805 tarihinde Mehmed'in oğlu Şeyh Ahmed'e intikal ediyor. Şeyh Ahmed'in vefatında göreve ehil ve reşit es-Seyyid Süleyman Neş'et ve es-Seyyid Ahmed Şemseddin adında iki oğlu olduğu halde, görevin boşalması halinde ailenin erşet ve ekber evlâdına geçmesi gerektiğine ilişkin kadim teâmüle uyularak, şeyhlik vazifesi 1243/1827'de kardeşi Şeyh Osman Vâfî Efendi'ye; buradan da 1270/1853'te oğlu Mehmed Şerif Galib'e geçmiştir⁵. Uzun bir görev süresinden sonra Mehmed Galib'in vefatı üzerine şeyhlik vazifesi 1317/1899'da oğlu Mustafa Tâceddin Efendiye intikal etmiştir⁶. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının kararlaştırıldığı 2 Eylül 1925 tarihine kadar, Tâceddin Dergâhı şeyhlik görevini bu şahıs yürütmüştür.

Mehmed Âkif İstanbul'dan Ankara'ya geldiğinde, Âkif ve arkadaşlarına Tâceddin Dergâhı selamlık binasını tahsis eden şahıs, Şeyh Mustafa Tâceddin Efendi'dir. 1937'de Ankara'da vefat etmiştir ve mezarı Solfasol'dadır.

Tâceddin Dergâhı şeyhlik görevinin üçüncü defa el değiştirdiği 1209/1794 tarihinden tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar geçen 131 yıl boyunca dergâhın şeyhlik görevi, Şeyh Osman Vâfî Efendi'nin mensup olduğu bu ailenin elinde kalmıştır.

- 2 Turan, Şerafettin, "Osmanlı Dönemi Ankara'sı", *Ankara Konuşmaları*, Ankara Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s.53-61.
- 3 Ankara İçkale Mahallesi sakinlerinden Aslanaga bin Muslu adındaki hayrseverin Bazar-ı Ganem Süki/ Koyunpazarı Çarşısı'nda yaptırdığı iki katlı han, kahvehane, mescid ve bitişğinde bulunan üç dükkânın vakfedildiğini gösteren Gurre-i Şaban 1075/1664 tarihli vakfiyesinin şühûd-i hâl listesinin başında, "Umdetü'l-meşâyihü'l-izâm Mustafa Efendi İbni Tâceddinzâde" ifadelerine yer alması, Tâceddin bin Tâceddin Mustafa Efendi'nin bu tarihte Ankara'da hayatta olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca aynı vakfiyede, diğer bir takım hayır şartlarının yanında, Tâceddinzâde Mustafa'nın yaptırdığı camii-i şerifte imam olan kimsenin her gün öğle namazlarından sonra aşr-ı amene'î-resuluyu tilavet edip vâkîfın ruhuna hediye etmesi ve buna karşılık yemine 3 akçe vazifeye mutasarrif olması istenmektedir. Vakfiyede geçen bu ifadeler, Şeyh Tâceddin Mustafa'nın 1664'lerde Ankara'da post-nişin olarak görevinin başında olmasının yanında, bu tarihten önce dergâhla birlikte camii de inşa ettirek hizmete açtığını ve kendinden başka bir şahsın imamet vazifesinde bulunduğunu açık bir şekilde göstermektedir (VGMA, *Aslanaga bin Muslu Vakfiyesi* 1074: Def. 592, sayfa, 166, sıra 137).
- 4 Kasr-ı yed, Arapça el çekmek demektir. Devlet vazifesinde bulunan bir kişinin, ehil olan bir şahıs lehine, yaptığı görevden feragat etmesidir. Mehmet Zeki Pakalın'ın ifadesiyle "Mütevellilik, imamlık (şeyhlik) gibi babasından kendisine intikal eden bir haktan vazgeçmek yerinde kullanılan bir tâbirdir" (Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, C.II, s. 209).
- 5 *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Müfettişi es-Seyyid Mehmed Saadeddin'in Teftiş Raporu*, (BOA/Cevdet-Evkâf, 1270: 10201).
- 6 VGMA, *Atik Şahsiyet, Rabi-Sani/Asker* 1317: Def. 411, sayfa 77, sıra 1076.

Tâceddin Sultan'dan Mehmet Âkif'e

Nazif Öztürk
Dr., Araştırmacı/Yazar

"Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn."

Anonim

"Makdemiyle aceb mi bulsa şeref,
Rütbe-bahşâ olur mekâna mekîn."

Fitnat Hanım

Giriş

Şehirler, bağrından çıkardıkları kültür/sanat adamları ve kucağında istirahatını sağladıkları saygın kimseler sayesinde şeref kazanırlar. Şehirlerin kimliğinin oluşmasında ve içinde bulunduğu ülkenin kültür hayatında etkin bir konuma yükselmesinde, o şehirde yetişen meşhur şahsiyetlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Şehirler şöhrletlerini, yetiştirdiği âlim, şair, gönül adamı, filozof vb. meşhur şahsiyetlere borçludur. Ortada bu değerler olmadığı takdirde memleket dediğimiz şey, birkaç akraba ile dosttan ibaret kalır.

Şehirler, aguşunda tuttuğu evladiyla vasıflanırlar. Bize tabii ve fiziki dokuyu güzel gösteren efsun, o coğrafyada yaşayan ve o muhitin hayatına iştirak eden insanların güzelliğinden akseden rayiha ve parıltılardır. Mekânlara kıymet kazandıran değerler o yerlerden ayrıldıklarında, oralar hiçbir anlam ifade etmez hale gelir. Mekânların yeniden canlanması ve insanların nazarında kutsi bir konuma yükselmesi, ancak, o değerlerin yeniden oraya teşrifleriyle mümkündür.

Kuşkusuz şehirler güzel insanlarla kaimdir. Bir şehrin aydınlarına, yazarlarına, şairlerine, kafa ve gönül besleyicilerine, hassas ve kırılğan insanlarına, kısaca sanatçılarına itibar gösterilmesi; günümüz ve geleceğimiz açısından çok önemlidir. Zira İbn-i Sina, " *ilim ve sanat, rağbet görmediği yerden göç eder*" demektedir. Yürütmenin, mahalli ve mülki yetkililerin bu gerçeği, daha fazla zaman kaybetmeden kavrayacaklarına inanmak istiyorum.

Günümüzde, ikamet ettiği semtten ve oturduğu koltuktan şeref almaya çalışan insanların sayısı çoğalsa da; ecdadımız, söylemeye çalıştığımız bu hususu, "şerefü'l-mekân bi'l-mekîn / bir mekânın şerefi o yerde oturan kişinin özellikli vasıflarından kaynaklanır" öz deyişi ile özetlemiştir. Nitekim ser-levha olarak aldığımız "Değerli kimselerin teşrifıyla bir mekânın şeref bulması şaşılacak bir şey midir? Kıymetli insanların gelmesiyle mekânlar rütbe ve itibar kazanırlar" anlamındaki mısralarıyla Fitnat Hanım, kültürümüzün bu doğrultudaki hassasiyetine, dikkatlerimizi çekmektedir.

Âşık Çelebi, Latifi'nin "Tezkiretü's-Şu'arâ"sında kendi şehriyi yüceltmek adına, Kastamonulu olmadıkları halde, bazı şairleri Kastamonulu göstermesini tenkit ederken; "bizim bildiğimiz budur ki, "şerefü'l-mekân bi'l-mekîn"dir. Bunun aksi olan "şerefü'l-mekîn bi'l-mekân" olduğunu biz hiç işitmedik" diyerek; insan onuruna yakışmayan bu tür nev-zuhur anlayışları kınamaktadır.

İnanç ve kültürümüz bize, yaşadığımız toprağı sadece üstündekiler sebebiyle değil, aynı zamanda altındakiler sebebiyle de aziz bilmeyi telkin eder. Başta Efendimiz (sav)'in kabri saadetleri olmak üzere sahabe, evliya, 'ulemâ ve şühedâ kabirlerine ayrı bir önem vererek ve buralara türbeler yaptırarak, hayatlarında şereflendirdikleri mekânları anıtların şeklindeki geleneğimizin temeli, buraya dayanmaktadır. Ancak, toprağın altındakilerle üstündekileri birbirine bağlayan rabitadan habersiz olanlara; "bir mekânın şeref ve üstünlüğü, o yerde bulunan kimselerin değer ve kıymetiyle ölçülür" anlamındaki atasözünün gerçeğini izah etmek, sanıldığı kadar kolay değildir.

İşte biz, "Tâceddin Sultan'dan Mehmet Âkif'e" başlıklı bu çalışmamızda, bugüne kadar ulaşabildiğimiz belgeler doğrultusunda zoru başarmak adına bu meseleyi kurcalamak istiyoruz.

1. Tâceddin Dergâhi ve Çevresine Değer Katanlar

Tâceddin Dergâhi ve çevresine değer katan, tarihten günümüze bu mekânın insanlar tarafından ziyaret edilmesini sağlayan iki insandan birisi, bu külliye'nin banisi Ankaralı

Mehmet Akif
Dönemi ve Çevresi,
Ankara, 2008